

oval form og med særligt høje sten for og agter tydeligt bringer os skibsformen i tankerne. Ideen har da måske været at forme noget af en parallel til oldgrækerne *Charons Båd*, som skulle bære de døde over vandet til underverdenen, og typisk er det, at de fleste skibssætninger er placeret i nærheden af havet eller andre farbare vande. Indenfor den nævnte ramme af bautasten er der ofte fundet en grav (bådgrav).

Skikken var især almindelig i vikingetiden, men er i visse tilfælde dog også kendt fra bronzealderen. Sådanne skibssætninger findes i Norge, Sverige og Tyskland foruden i Danmark. Af de danske kan nævnes dem ved Gammel Lejre, på Langeland, i Skamby (Fyn), i Han herred, i Balle på Djursland, ved Hjarnø og Genner fjord, i Bække m. fl.; det største antal på et sted findes dog samlet i Lindholm Høje, hvor der (for en del år siden) blandt 400 grave var optalt ikke mindre end 162 skibssætninger. Ved Korshavn på Avernakø har *Acton Friis* (1943) noteret sig demoleringen af de såkaldte Høje Stene, der sikkert har rummet 3 eller 4 skibssætninger. Adskillige skibssætninger er i tidens løb gået til ved bortfjernelse af alle stenene eller nogle af dem, så konturerne ikke mere har kunnet skelnes, men der findes også nu og da nye, f. ex. nyligt en i Klebæk ved Kolding, og denne er oven i købet forsynet med en runesten, hvad ellers slet ikke er almindeligt. Denne skibssætning skal være Jyllands største.

(fortsættes.)

De stedsegrønne planter på vore grave

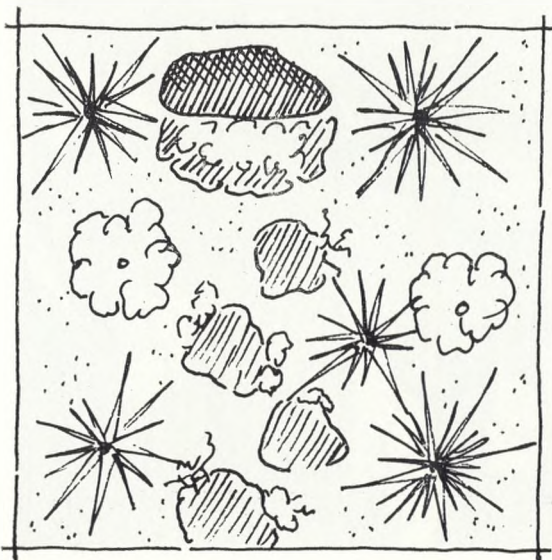
Kirkegårdsinspektør Poul W. Olsen

Det kan ikke undre, at brugen af stedsegrønne planter ved tilplantningen af gravsteder er så stor, som tilfældet er. Fordelene ved den er mange. Man har grønt på graven hele året rundt, i modsætning til de grave hvor der f. eks. er plantet roser.

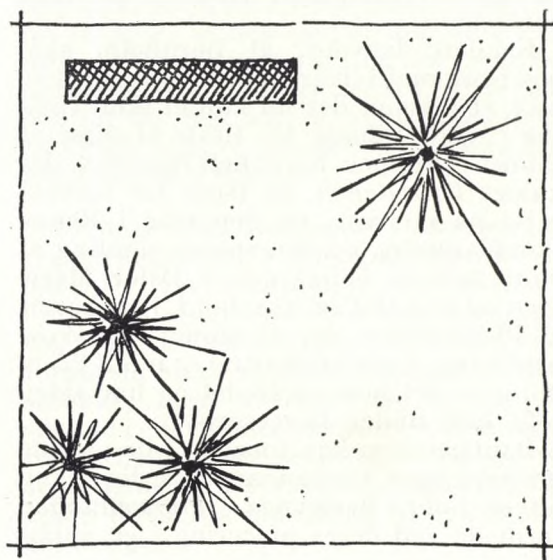
Af stedsegrønne dværgtræer, som finder anvendelse, er der en mangfoldighed, som dog ikke alle er lige vel egnede. Den langsomme vækst hos dværgformerne gør, at en del af dem ofte kan forblive på deres voxepads i en halv snes år, alt efter de stedlige vækstforhold. De kræver ikke megen pasning — heller ikke med hensyn til beskæring, som mange af dem i øvrigt slet ikke tåler. Dette forhold passer i reglen gravstedsejeren udmærket, idet planter som stiller store krav til beskæring, hyppig omplantning eller fornyelse ikke er yndede. De lave stedsegrønne kan, når de bliver for store på stedet, let udskiftes, da rodnettets ikke er overvældende stort. Sidst kan nævnes, at det er relativt få sygdomme, som hjem søger dem, og at de klarer sig uden det næringstilskud, som de ellers faktisk burde have et par gange i sommerens løb.

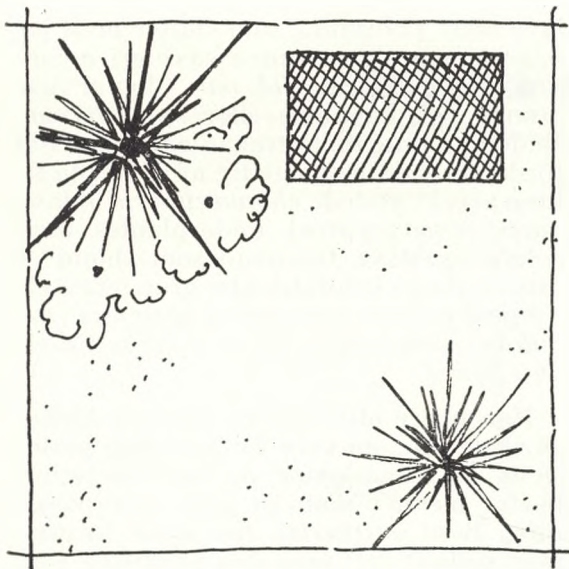
Moden for anlæg af vore dages gravsteder følger stadig den for snart mange år

96. Gravstedstype, der er ved at forsvinde.

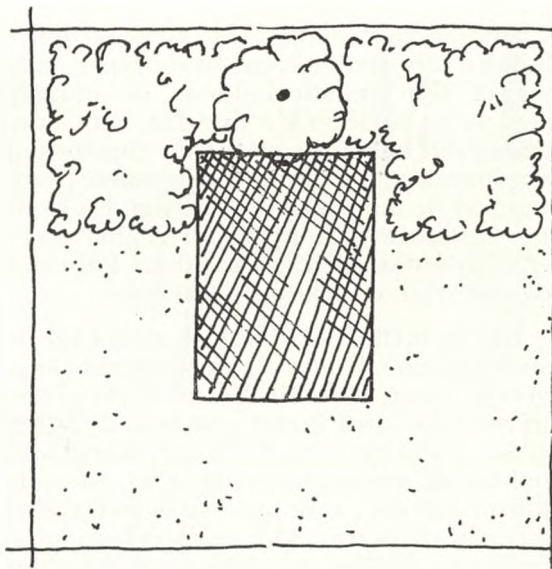

97. Gravmælet er forsat for gravmidten.

98. Sterkt forenklet beplantning gir et roligt præg.

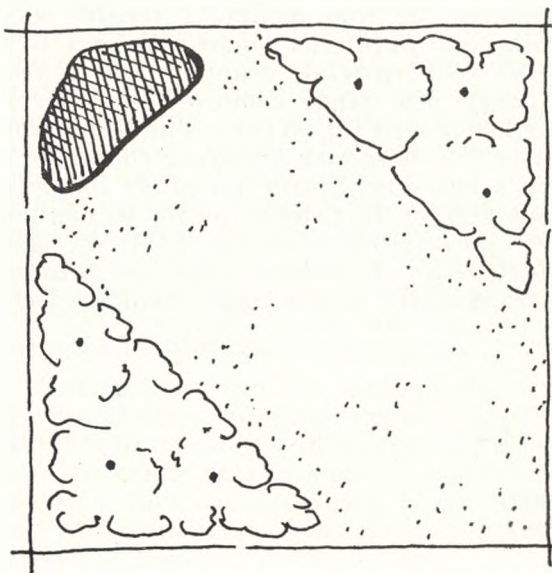

99. Beplantningen danner en lun niche om liggestenen.

siden anlagte linie med „fri beplantning“, den form som afløste de med buxbom kantede, regulært opdeltede rosenbedsgravsteder. Princippet er til trivialitet det samme: en seks, otte stedsegrønne fordelt i spredt fægtning over et almindeligt dobbelt gravsted. Mellem planterne strøs derefter med løs hånd nogle trædesten af neksø- eller ølandsbrud garneret med nogle pudeplanter, og endelig dækkes resten af overfladen med perlesten eller årdsdalegrus. At de angivne planter består af lige så mange forskellige arter, hvad ofte ses, gør selvfølgelig ikke helheden bedre, men det skal retfærdigvis erkendes, at de fleste kirkegårdsfolk i dag søger nye veje ud af denne tilplantningsform. Anvendelsen af de stedsegrønne vil man derimod gerne fortsætte med, og vi må sikkert regne med, at de stedsegrønne også fremover vil være hovedelementet, i hvert fald hvor der er tale om gravsteder af traditionel art med hegning på fire sider af det enkelte gravsted. Nye kirkegårde følger oftere ganske andre retningslinier med hele afdelinger lagt ud i store græsflader uden skarpe skel mellem de enkelte grave og med strenge servitutter for tilplantning, i nogen grad svarende til den moderne indstilling til fællesgravs princippet. Plantning er lettere at få rigtig på sådanne steder, da det bliver en sag for kirkegårdsledelsen mere end for gravstedsbrugeren. Det er ved de traditionelle grave ikke ubetinget fagmandens skyld, om tilplantningen er uhensigtsmæssig, da

han, efter at have givet sine råd, er nødt til at rette sig efter gravstedsbrugeren ønsker, og ellers er henvist til at få det bedst mulige ud heraf.

Planteskolerne byder på et rigt materiale af lave stedsegrønne indenfor forholdsvis få plantegrupper. *Juniperus*, *picea*, *abies*, *chamæcyparis*, *thuja* og *taxus* er hovedbestandene. En gennemgang af arter og varieteter vil let komme til at tage sig ud som en side af et planteskolekatalog, hvorfor det skal undlades her.

100. Hjørnerne søges tilsløret.
Skizzerne 96—100
P. W. O.

Det er nødvendigt, at kirkegårdens ledelse selv finder frem til de typer, som passer for vækstforholdene de enkelte steder, og sorterer de ting fra, som ikke er absolut hårdføre, eller som angribes af sygdomme eller er for voldsomme i omfang, så de må beskæres kraftigt. En kraftig beskæring vil nemlig i reglen være ensbetydende med, at plantens karakter og dekorative virkning forsvinder.

Lys og luftforhold betyder meget for de stedsegrønne. Under de store stærkt skyggende træer, som findes på kirkegårde, trives ikke stort andet end tax. Byluften (især i storbyer med mange fabrikker) holder de stedsegrønne ikke af, men de klarer sig dog, selv om den sunde vækst og de klare farver, som præger deres artsfæller på provinsens kirkegårde, mangler mere eller mindre på de store byers kirkegårde.

De til denne artikel tegnede skitser skulle pege i retning af en forenkling i anvendelsen af det stedsegrønne materiale på gravstederne. De gør ikke krav på at være epokegørende eller vise noget, som aldrig før er set. De er blot et forsøg på at komme bort fra den gængse anlægsform „fri beplantning“. Til skitserne kan siges følgende: Fig. 96 skulle vise den brogede mangfoldighed af stedsegrønne, fliser, pudeplanter og grus i en stor forvirring, en gravstedsform som har været kendt siden 1930-erne. På fig. 97 tænkes ved stenen plantet en *cedrus atlantica glauca* (ceder) eller en *tsuga mertensiana* og som modpol i venstre forhjørne 3 *juniperus tamariscifolia* (ene) eller en tilsvarende gruppe *erica carnea* (lyng). En *pinus cembra* (cembrafy) ved stenen på fig. 98 tænkes underplantet med to *cotoneaster humifusa* (*dammeri*) og i modsatte hjørne en *pinus mughus* (dværgfy). Bag stenen på fig. 99 tænkes en *pyracantha coccinea* (ildtorn). En *juniperus pfitzeriana* eller en *prunus shipkaensis* kunne også tænkes. Den

lave tætte plantning, som slutter midt på liggestenens sider, kunne være *erica carnea*, *evonymus rad. fol. var.* (dog er den grønne nok kønnere) eller *vinca minor*. Endelig kunne de to trekanter på fig. 100 tilplantes med to gange tre af de af publikum stærkt yndede *chamæcyparis obtusa nana* (dværgcypres) underplantes med *cotula squalida*. Om man som „bund“ i disse anlæg vil foretrække grus, græs eller pudeplanter som *sagina hortensis* (*subulata*) eller *cotula* må de enkelte tilfælde afgøre.

Man hører ofte fagfolk udenfor kirkegårdene tale om vore forfærdelige perlestens- og flisørkener, og som erstatning herfor nævner man en grøn bundplantning. Rent gartnerisk har disse mennesker sikkert ret; men den praktiske side af sagen (gravstedets nemme vedligeholdelse) spiller for gravstedsejeren økonomisk en rolle så stor, at urnefællesgravene i storbyen modtager snart halvdelen af de kremerede.

Hyppegt forekommende omplantninger, stadige suppleringer og retableringer efter begravelser og urnenedsættelser afskrækker de fleste fra tanken om grønne bundplantninger.

Det skal til skitserne bemærkes, at der ikke er afsat bede til blomster. Personlig undværer jeg nødtigt blomsterbede i forbindelse med de stedsegrønne plantninger. Mange regner ikke denne sammensætning for god, men der kan til dens forsvar siges, at gravstedsbrugerne ønsker at have blomster på deres grave. Får de ikke et bed, sætter de pottedplanter mellem de stedsegrønne og placerer bægre med afskårne blomster, som om sommeren kun holder en enkelt dag. Dette undgås i nogen grad, hvor et rigtigt placeret bed står tilplantet efter årstiden med løgvækster, stedmoder, begonia og før granpyntningen: mahoniaspidser, systematisk paset af kirkegården.